

WŁODZIMIERZ DURKA

Szczecin

**STRUKTURY – KAPITAŁ SPOŁECZNY – INTERESARIUSZE.
BADANIA NAD ZBIOROWOŚCIAMI TERYTORIALNYMI
NA POMORZU ZACHODNIM**

Słowa kluczowe: Pomorze Zachodnie, urbanizacja, społeczeństwo

Keywords: Western Pomerania, urbanisation, society

Badanie społeczności lokalnych oraz szerszych zbiorowości terytorialnych ma w Polsce bogate tradycje sięgające początków XX wieku. Mam tu na myśli badania prowadzone w kilku małopolskich wsiach przez Franciszka Bujaka, które później kontynuowano w okresie międzywojennym oraz w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej. Opierały się one na bezpośrednim kontakcie z mieszkańcami, jednak oprócz obserwacji stosowano w nich wywiady indywidualne i grupowe. Wykorzystywano także dane urzędowe i statystyczne. Zamiarem Bujaka było – poprzez wskazanie związków i zależności występujących w małych społecznościach lokalnych – wyjaśnienie zjawisk społecznych i gospodarczych zachodzących w całym społeczeństwie¹. Był to więc swoisty program budowy teorii socjologicznej.

Ze względu na odniesienia teoretyczne, metodologię i metodykę badania monograficzne wsi stały się swego rodzaju wizytówką Instytutu Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Okres stalinowski przerwał tę aktywność ośrodka, ale do tradycji tych badań powrócono na przełomie lat pięćdziesiątych

---

¹ Por. J. Szacki, *Sto lat socjologii polskiej. Od Sapińskiego do Szczepańskiego*, Warszawa 1995.

i sześćdziesiątych XX wieku w badaniach nad procesami społecznymi zachodzącymi na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski. Między innymi prowadziła je na ziemi lubuskiej Bożenna Chmielewska, silnie związana ze szczecińskim ośrodkiem socjologicznym².

Niezależnie od tej tradycji, na socjologię polską lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych silnie oddziaływały idee amerykańskiej socjologii wsi i miasta³, a także stratyfikacji społecznej⁴. Swoiste pytania związane ze społecznościami lokalnymi zaczęto także zadawać w związku z krystalizowaniem się socjologii morskiej⁵. W późniejszych latach w badaniach społeczności terytorialnych stopniowo zaczęły się pojawiać zupełnie nowe horyzonty teoretyczne, w tym problematyka funkcjonowania samorządu terytorialnego czy też rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego. Wszystkie te prądy i nurty oddziaływały na wysiłki badawcze podejmowane na Pomorzu Zachodnim, co ostatecznie zaowocowało szeregiem studiów i analiz nad społecznościami lokalnymi Pomorza Zachodniego.

Badania te koncentrowały się ogólnie na trzech nurtach teoretycznych, a mianowicie: 1) więziach społecznych w społecznościach lokalnych; 2) koncepcji struktur społecznych oraz 3) teorii potencjału i kapitału społecznego wraz z teorią interesariuszy i zrównoważonego rozwoju lokalnego. Wskazane nurty mają swe odniesienia w chronologii podejmowanych badań, toteż zaczniemy od tych najstarszych.

Socjograficzne badania małych miast Pomorza Zachodniego

Cechą charakterystyczną badań nad zbiorowościami terytorialnymi z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku było ujęcie monograficzne, których realizatorzy dążyli do możliwie całościowego opisu analizowanej zbiorowości. Wypełniano w ten sposób postulat F. Bujaka, ale też – z drugiej strony – dążono do możliwie pełnego opisu dokonujących się przemian. W zależności od celów badań główny akcent położony był bądź to na proces asymilacji i adaptacji – jeśli

---

² B. Chmielewska, *Społeczne przeobrażenia środowisk wiejskich na Ziemiach Zachodnich na przykładzie pięciu wsi w województwie zielonogórskim*, Poznań 1965.

³ Por. B. Gałęski, B.A. Bertrand, Z.T. Wierzbicki, *Socjologia wsi w Stanach Zjednoczonych: stan i tendencje rozwojowe*, rozdz. wprowadzający napisali J.A. Beegle, B. Gałęski, Warszawa 1970.

⁴ W. Wesołowski, *Klasy, warstwy i władza*, Warszawa 1966.

⁵ H. Wilczewski, *Nautologia a socjologia i etnografia*, „Biuletyn Nautologiczny” 1958, nr 3; L. Janiszewski, *Socjologia morska. Wstęp informacyjny i bibliograficzny*, Szczecin 1977.

badanie dotyczyło przemian na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski, bądź na problemy urbanizacji i industrializacji, jeśli cele badawcze dotyczyły przemian ustrojowych.

Zwłaszcza w latach sześćdziesiątych powstało szereg prac poświęconych małym miastom Pomorza Zachodniego. Najstarsze opracowanie dotyczy społeczności Trzcinańska-Zdroju⁶, nieco później powstały prace poświęcone Ińsku i Węgorzynie, opublikowano studia nad Złocieńcem, Świnoujściem, Szczecinkiem, Łobzem i Stargardem Szczecińskim⁷.

Z wymienionych prac więcej uwagi warto poświęcić publikacjom Anny Pawełczyńskiej, która dokonała opisu uczestnictwa w kulturze oraz codziennych rytuałów mieszkańców Ińska i Węgorzyna. Zwróciła uwagę na przenikanie się i mieszanie dwóch stylów życia: tradycyjnego, związanego z aktywnością rolniczą, i miejskiego, realizowanego przez osoby zatrudnione poza rolnictwem. Autorka zastanawiała się nad dalszym kierunkiem przemian stylu życia, wcale nie przesądając o upowszechnieniu się miejskiego stylu życia.

Odwołując się do tych samych badań, Bolesław Tejkowski zastanawiał się nad dalszym losem małych miast, a zwłaszcza inteligencji tam mieszkającej⁸. We wnioskach z badań autor przedstawił bardzo ciekawe dwie tezy odnośnie do przemijającego znaczenia małych miast. Jak pisze, „małe miasteczka, tracąc funkcje ośrodków rzemiosła i drobnego handlu, nie zyskały w to miejsce innej funkcji gospodarczej, która mogłaby stanowić nowy czynnik miastotwórczy, zgodny z nowymi warunkami społeczno-ekonomicznymi”⁹. Po drugie, dowodzi dalej:

ulega rozkładowi więź lokalna, w tego typu miasteczkach jeszcze w okresie poprzedzającym II wojnę światową. Zanikowi ulega treść, tzn. sama istota pierwotnej

---

⁶ Z. Pióro, B. Rząd-Górnicki, *Spoleczność lokalna miasteczka Trzcinańska-Zdroju*, w: J. Dziewulska i in., Trzcinańsko-Zdrój–Warszawa 1958.

⁷ B. Tejkowski, *Spoleczność małego miasteczka Pomorza Zachodniego*, „Studia Socjologiczne” 1965, nr 4; M. Jastrzab, A. Pawełczyńska, *Złocieniec i jego mieszkańcy*, Warszawa 1963; A. Pawełczyńska, *Życie kulturalne mieszkańców Stargardu i Łobza na tle warunków materialnych i struktury społeczno-demograficznej*, w: *Z badań socjologicznych na Pomorzu Zachodnim w latach 1960–1964*, red. B. Tejkowski, Szczecin 1966; A. Pawełczyńska, *Na granicy miasta i wsi (Ińsko i Węgorzyna) oraz w powiatowym mieście (Stargard i Łobez)*, Warszawa 1964; J. Węgleński, *Spoleczne problemy małych miast*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974.

⁸ B. Tejkowski, *Problemy społeczne i kulturalne ludności Ińska i Węgorzyna*, w: *Z badań socjologicznych na Pomorzu Zachodnim...*

⁹ *Ibidem*.

więzi lokalnej, której zasadniczą cechą i swoiście dobrą stroną była możliwość spełnienia wszelkich ludzkich potrzeb w ramach bezpośrednich stosunków osobowych. Przetrwiała natomiast forma owej pierwotnej więzi lokalnej, tzn. ekologicznie ścisły związek jednostki z nieliczną grupą współmieszkańców, która nie jest już w stanie spełnić szerokich potrzeb człowieka współczesnego, lecz skutecznie krępuje jego inicjatywę i rozwój na skutek redukowania jego możliwości wyboru w niemal wszystkich dziedzinach życia i działalności¹⁰.

Obok wspomnianych badań w latach 1960–1964, na zlecenie Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie, przeprowadzono badania socjologiczne dotyczące stylu życia mieszkańców Stargardu Szczecińskiego i Łobza, miast celowo dobranych do badań ze względu na ich odmienny charakter. Stargard intensywnie się rozwija, jest miastem przemysłowym. Liczy wówczas ponad 35 tys. mieszkańców, zaś Łobez, liczący 7 tys. mieszkańców, pełni jedynie funkcje administracyjno-handlowe w stosunku do swego wiejskiego otoczenia.

Oba miasta – jak stwierdza Anna Pawełczyńska – stanowią kontrastowe przykłady, ze względu na układy cech obiektywnych, jak i perspektywy rozwojowe tych miast, zarówno ze względu na samopoczucie mieszkańców, jak i standardy ich potrzeb ekonomicznych i kulturalnych. [...] Ludność Stargardu podlega wzorom standardów kulturalnych i bytowych pobliskiego Szczecina i ocenia warunki i potrzeby według stylu życia w dużym mieście. Ludność małomiasteczkowego Łobza kształtuje swoje wzory i standardy na innym zgoła poziomie. Oczekiwania i potrzeby tej ludności są niewątpliwie wyższe niż istniejące możliwości obiektywne, tym niemniej standard „lepszego życia” – to standard życia w małym miasteczku, które wymaga szeregu inwestycji, ułatwiających warunki życiowe oraz ożywienie kulturalne, lecz tylko na skalę tego miasta¹¹.

Jako ciekawostkę z powyższych badań można dodać, że bezwzględny wskaźnikiem ówczesnego wysokiego standardu materialnego było wówczas posiadanie lodówki. Jak poważnie przekonywała Anna Pawełczyńska: posiadanie lodówki silnie korelowało z innymi obiektywnymi i subiektywnymi cechami położenia materialnego. Jednak w przypadku rodzin robotniczych oraz chłopskich wyznacznikiem wysokiego poziomu zamożności było posiadanie motocykla. Ciekawe, czy obecnie można by wskazać tak jednoznacznie jakiegokolwiek czynniki określające wysoki standard materialny?

---

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ A. Pawełczyńska, *Życie kulturalne mieszkańców Stargardu i Łobza...*

Szczecin dość chętnie poddawany był badaniom socjologicznym z zakresu struktury, a później stratyfikacji społecznej. Być może dlatego, że – jak pisze Bolesław Tejkowski – „po pierwsze – mieszkańcy Szczecina stanowią genetycznie najbardziej zróżnicowaną społeczność wielkomiejską w Polsce (pod względem składu regionalnego i środowiskowego), a po drugie – specyficzny charakter tego miasta wynika z funkcji miasta (w całokształcie gospodarki kraju) portowego i stoczniowego”¹². Dla potwierdzenia trafności tego stwierdzenia wystarczy wspomnieć, że w 1964 roku w Szczecinie było aż 4,5% inżynierów (jeden z najwyższych wskaźników w ówczesnej Polsce), 2,1% prawników i ekonomistów, a tylko 0,6% osób z wyższym wykształceniem humanistycznym¹³. Taka struktura była związana z planową działalnością państwową, która zmierzała do stworzenia wzorcowej struktury społecznej w aglomeracji socjalistycznej.

Halina Winiecka¹⁴ podjęła na początku lat sześćdziesiątych bardzo ciekawe badanie dotyczące adaptacji peryferyjnej dzielnicy Szczecina do środowiska wielkomiejskiego. Jest to studium pod wieloma względami nawiązujące do szkoły chicagowskiej, zwłaszcza w warstwie wiążącej problematykę stylu życia z układami przestrzennymi¹⁵.

Ciekawą koncepcję systematycznych badań dotyczących Szczecina przedstawiła B. Chmielewska¹⁶. Plan ten jednak nie został nigdy zrealizowany, a jego autorka swą dalszą aktywność naukową i społeczną poświęciła Koszalinowi, co zaowocowało ciekawą monografią¹⁷ społeczności tego miasta oraz aktywności społecznej związanej z samorządem¹⁸. Badanie dotyczące działalności koszalińskiego samorządu miało charakter wielokierunkowy. Obok diagnozy potrzeb i oczekiwań mieszkańców przeprowadzono konkurs na najciekawsze wypowiedzi

---

¹² B. Tejkowski, *Wstępne wyniki badań nad uwarstwieniem społecznym mieszkańców Szczecina i Koszalina*, w: *Z badań socjologicznych na Pomorzu Zachodnim...*

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ H. Winiecka, *Społeczno-kulturalna adaptacja mieszkańców peryferyjnej dzielnicy Szczecina*, w: *Z badań socjologicznych na Pomorzu Zachodnim...*

¹⁵ Por. m.in. H. Miner, *Kontinuum wieś–miasto*, w: *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, wyboru dokonali W. Derczyński, A. Jasińska-Kania, J. Szacki, Warszawa 1975.

¹⁶ B. Chmielewska, *Wstępny projekt badań socjologicznych nad Szczecinem*, „Przegląd Zachodnio-Pomorski” 1964, z. 4.

¹⁷ B. Chmielewska (red.), *Społeczne problemy Koszalina*, Koszalin 1970 (1969).

¹⁸ B. Chmielewska, *Współgospodarzenie miastem. Z badań w Koszalinie*, Poznań 1973. Autorka była radną Miejskiej Rady Narodowej w Koszalinie na przełomie lat 60. i 70.

mieszkańców o szansach rozwoju miasta, a także przeprowadzono badania na temat ruchliwości mieszkańców Koszalina (ponad 2 tys. respondentów). W innych badaniach oceniano warunki bytowe mieszkańców osiedli, którzy przybyli do Koszalina w latach 1963–1964 (objęły one 1060 rodzin), wreszcie przeprowadzono badanie dotyczące współgospodarzenia przez mieszkańców swoimi osiedlami (500 respondentów). Najbardziej interesowano się wtedy estetyką osiedli, handlem i zaopatrzeniem, placami zabaw, czasem wolnym młodzieży. Mieszkańcom podobało się, że Koszalin jest miastem zielonym i czystym.

Szczecin nie doczekał się ani w tamtych latach, ani później szerszej monografii socjologicznej, choć – w pewnym stopniu – za taką uznać można pracę Tadeusza Białeckiego, który wszechstronnie opisał rozwój miasta od 1945 do 1975 roku¹⁹.

Struktury społeczne małych miast

Na tle wymienionych tutaj prac należy zwrócić szczególną uwagę na badania prowadzone przez Roberta Woźniaka w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych²⁰. Wyróżnia je makrosocjologiczny charakter, badania dotyczyły bowiem struktur społeczności małych miast. Choć badanie dotyczyło trzech małych miast województwa szczecińskiego²¹: Barlinka, Myśliborza i Świnoujścia, to w analizie odwoływano się do danych statystycznych opisujących wszystkie małe miasta ówczesnego województwa szczecińskiego.

Autor przyjął wielopoziomowe pojęcie struktury społecznej jako „określone całości niższego (mikrostruktury), pośredniego (mezostruktury) lub wyższego rzędu (makrostruktury)”²². Zdaniem R. Woźniaka, „w mezosystemie społeczności terytorialnej można hipotetycznie wyznaczać określone struktury i kierunki ich sprzężeń. Wyróżniamy następujące struktury: ekologiczną, demograficzną, ekonomiczną, społeczną, instytucyj, kulturową, wychowawczą, strukturę czynności, strukturę wytworów, strukturę osobowości, strukturę warunków bytowych, system sprzężeń zewnętrznych społeczności terytorialnej bądź jeszcze

¹⁹ T. Białecki, *Szczecin. Rozwój miasta w Polsce Ludowej*, Poznań 1977.

²⁰ R. Woźniak, *Struktury społeczności małych miast. Studium socjologiczne nad zróżnicowaniem struktur wybranych miast województwa szczecińskiego*, Warszawa–Poznań 1979.

²¹ W granicach administracyjnych z lat 1950–1975.

²² R. Woźniak, *Struktury społeczności małych miast...*, s. 27.

inne, w zależności od charakteru systemu”²³. Pod względem analitycznym w badaniu zastosowano metodę monografii porównawczej, w ramach której porównywano różne typy struktur małych miast w zależności od wiodącej funkcji miasta. W przypadku Barlinka była to funkcja przemysłowa, w Myśliborzu – administracyjna, zaś w Świnoujściu – portowa. Miasta te stanowią mezostruktury, przez które autor rozumie struktury pośrednie pomiędzy makrostrukturami i mikrostrukturami, a których desygnatami są społeczności średnich i małych miast, społeczności zakładów pracy i społeczności wioskowe.

W tym samym roku co *Struktury społeczności małych miast* (1979) ukazują się dwie inne znaczące prace podnoszące kwestie mezostruktury. W pierwszej Paweł Rybicki mezostrukturami nazwał struktury pośredniczące pomiędzy wymiarem makrostrukturalnym a mikrostrukturalnym, których zasadniczą funkcją jest utrwalenie ładu społecznego²⁴. Społeczności lokalne są swego rodzaju strefą graniczną, miejscem, w którym przez większość życia jednostka staje wobec instytucji swego społeczeństwa, regulowania zachowań, życia rodzinnego i religijnego.

Z podobnego do Rybickiego założenia wyszedł w swych rozważaniach nad mezostrukturą David Maines w eseju *Mesostructure and Process*, opublikowanym w „Contemporary Sociology” w 1979 roku²⁵. Nawiązuje w nim do procesów społecznych oraz do uporządkowania mezostruktur zachodzących pomiędzy poziomem makro- i mikroorganizacji społecznej. Mezostruktura jest dla niego poziomem analizy socjologicznej, która polega na ustaleniu makrostrukturalnych lub kulturowych warunków kształtujących interakcje pomiędzy jednostkami lub grupami, których rezultatem jest utrzymanie, modyfikacja lub zmiana tych warunków. Mezostruktura wyznacza także perspektywę, w której organizacja i struktura społeczna są rezultatem procesów interakcji i ludzkiej aktywności. Jest bardzo wyraźnie osadzona w symbolicznym interakcjonizmie, obejmuje bowiem podejście Herberta Blumera, który twierdził, że ludzie, zarówno zbiorowo, jak i indywidualnie, działają w sytuacjach uwarunkowanych szerszym kontekstem struktur społecznych i procesów, ale mogą owe struktury i procesy zmieniać.

---

²³ *Ibidem*, s. 28.

²⁴ Jest to stanowisko bardzo zbliżone do stanowiska przedstawionego przez P. Rybickiego. Por. P. Rybicki, *Struktury społeczne świata. Studia z teorii społecznej*, Warszawa 1979.

²⁵ D.R. Maines, *Mesostructure and Social Process*, „Contemporary Sociology” 1979, 8, s. 524–527.

Tę perspektywę rozwinął później (1982) Maines w eseju o życiu miejskim²⁶, a Peter M. Hall (1987) zaproponował sposób analizy empirycznej procesu mezostruktury, którą wykorzystał jako ramy teoretyczne w swoich badaniach nad sprawowaniem władzy²⁷. Propozycje Mainesa i Halla były odpowiedzią na tocząca się w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku debatę socjologiczną nad tzw. problemem „mikro–makro”. Sprowadzał się on do poszukiwania odpowiedzi na pytanie o łączność pomiędzy makro- i mikroskalą. Socjologowie ci argumentowali, że konwencjonalne sposoby rozwiązania problemu „mikro–makro” reifikują fałszywą separację, czy wręcz dualizm, pomiędzy rzeczywistością znaną z bezpośrednich interakcji z jednej strony, a dużą skalą społecznej organizacji z drugiej strony. W nadanym tutaj znaczeniu mezostruktura jest więc procesem pośredniczącym między skalą mikro, dostępną w doświadczeniu „twarzą w twarz”, a niedostępnym bezpośredniemu doświadczeniu uwarunkowanym w skali makro. W tym sensie koncepcja „mezostruktury” jest paralelna w stosunku do teorii strukturacji Antony’ego Giddensa oraz teorii pola i habitusu Pierre’a Bourdieu²⁸.

W połowie lat osiemdziesiątych Andrzej Sosnowski i Jerzy Walkowiak podjęli bardzo interesującą próbę analizy społeczności osiedlowych²⁹. W opublikowanym raporcie z badań przeprowadzonych na nowych osiedlach mieszkaniowych Szczecina zwrócili uwagę na problemy adaptacyjne młodzieży ze względu na występującą anomie środowiska wychowawczego. Interesująca jest zwłaszcza teza dotycząca konkurencyjności wzorów rodzinnych z wzorami przekazywanymi przez instytucje kulturalno-oświatowe oraz środki masowego przekazu.

W latach 1986–1990 w Uniwersytecie Szczecińskim realizowane były – w ramach Centralnego Programu Badań Podstawowych – badania zatytułowane *Przemiany społeczne na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski*. Ich celem było wskazanie poziomu integracji społecznej na tzw. Ziemiach Odzyskanych

---

²⁶ D.R. Maines, *In Search of Mesostructure: Studies in the Negotiated Order*, „Urban Life” 1982, 11, s. 267–279.

²⁷ P.M. Hall, *Interactionism and the Study of Social Organization*, „Sociological Quarterly” 1987, 28, s. 1–22; P.M. Hall, *Meta-Power, Social Organization, and the Shaping of Social Action*, „Symbolic Interaction” 1997, 20, s. 397–418.

²⁸ J.T. Ulmer, *Mesostructure*, w: *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, Malden–Oxford–Carlton 2007.

²⁹ A. Sosnowski, J. Walkowiak, *Aktywność kulturalna i problemy wychowawcze młodzieży w osiedlach*, Warszawa 1987; eadem, *Przystosowanie a udział w kulturze i integracja: studium nad przemianami młodzieży w osiedlu*, cz. 1: *Przystosowanie młodzieży*, Warszawa 1987.

oraz ujawnienie nowych problemów społecznych. W efekcie pięcioletniego programu powstało szereg studiów i analiz, w których m.in. odnoszono się do różnych typów zbiorowości społecznych Pomorza Zachodniego. Jednym z zadań zespołowych realizowanych w ramach tego programu były badania kierowane przez Roberta Woźniaka pt. *Przemiany struktur społeczności miast portowych*. W ich ramach zostały przeprowadzone badania w małych miastach portowych: Darłowie, Ustce i Władysławowie, a także – częściowo – w Łebie. Wyniki tych badań zostały przedstawione w obszernym artykule przez A. Kołakowską-Rusiecką oraz Martę Geisler³⁰.

Z kolei Jerzy Kowalewski, w ramach tego samego programu badawczego, przeprowadził badania dotyczące oddziaływania miasta portowego na społeczność lokalną nadmorskiej wsi³¹. W innym projekcie badaniami objęto społeczność lokalną Pobierowa, osady o charakterze wypoczynkowym³². Badania te wykazały dużą dynamikę procesów strukturalnych i sytuacyjnych, co w dużym stopniu było uwarunkowane momentem badań poprzedzającym transformację ustrojową w 1989 roku.

Samorząd lokalny, kapitał ludzki i społeczny zbiorowości terytorialnych

Przełom społeczny z 1989 roku zapoczątkował transformację ustrojową, która nie ominęła społeczności lokalnych i szerszych od nich – rzeczowo i pojęciowo – zbiorowości terytorialnych. Zainteresowanie nimi ponownie stało się bardzo duże, głównie ze względu na zakładaną rolę w systemie społeczeństwa obywatelskiego. Począwszy od lat dziewięćdziesiątych, zarówno w Polsce, jak i w wielu innych rozwiniętych krajach, w upodmiotowieniu społeczności lokalnych i małych zbiorowości terytorialnych upatrywano szans na odbiurokratyzowanie życia społecznego, a głoszona idea subsydiarności, która jako zasada wdrażana jest przez kraje Unii Europejskiej, podnosi znaczenie najmniejszych jednostek organizacyjnych jako jednostek najpełniej realizujących interesy i potrzeby swych

---

³⁰ A. Kołakowska-Rusiecka, M. Geisler, *Badania nad morskimi społecznościami lokalnymi (Komunikat z aktualnych badań prowadzonych w ramach CPBP 09.03)*, w: *Morskie społeczności lokalne: teoria i empiria*, red. L. Janiszewski, R. Woźniak, Szczecin 1991.

³¹ J. Kowalewski, *Społeczność lokalna wsi przymorskiej w sferze wpływów miasta portowego*, w: *Morskie społeczności...*

³² W. Durka, *Reorganizacja społeczna morskich zbiorowości terytorialnych pod wpływem procesów marynizacji*, w: *Ziemie Zachodnie i Północne Polski*, Szczecin 1989, T. II; W. Durka, E. Glińska, B. Okonowska, *Społeczna reorganizacja morskiej społeczności lokalnej. Sprawozdanie z badań*, w: *ibidem*.

mieszkańców. Ze szczególnym zainteresowaniem badaczy i praktyków społecznych spotkała się lokalna społeczność samorządowa. Mieszkańców takich społeczności charakteryzuje zarówno silna identyfikacja terytorialna, dobrowolny i aktywny udział w życiu zbiorowości, ale – z drugiej strony – sam udział w społeczności ma charakter otwarty, wynikający z zasad funkcjonowania dobrowolnego zrzeszenia.

Jedną z pierwszych prac poświęconych odradzającemu się samorządowi terytorialnemu na Pomorzu Zachodnim była, opublikowana w 1990 roku, praca Zbigniewa Zychowicza pt. *Samorząd mieszkańców wsi. Studium empiryczne*, w której opisano funkcjonowanie trzech samorządów w trzech gminach ówczesnego województwa szczecińskiego³³. Przy czym wcale nie chodzi tutaj o samorząd lokalny rozumiany jako rada gminy z wójtem lub burmistrzem, lecz o samorząd mieszkańców sołectw utworzony na podstawie ustawy z dnia 20 lipca 1983 roku o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego. Ówczesna regulacja nadała radom sołeckim i osiedlowym znaczne uprawnienia, czego jednak, jak wynika z badań Zychowicza, mieszkańcy wsi nie zauważyli, a z istniejących uprawnień korzystali bardzo rzadko. Był to więc swego rodzaju okres przejściowy; rzeczywista zmiana nastąpiła bowiem dopiero w 1990 roku, po pierwszych wolnych wyborach do samorządu terytorialnego działającego już w nowych warunkach prawnych.

W 1995 roku ukazuje się *Społeczność lokalna bezrobotnych* Roberta Woźniaka. Książka ta prezentowała wyniki badań przeprowadzonych w czterech miastach i ich otoczeniu, a mianowicie w Nowogardzie, Szczecinku, Drezdenku i Szczecinie³⁴.

W 1998 roku ukazuje się monografia Dobrej Nowogardzkiej, miasta i gminy o jednym z najwyższych poziomów bezrobocia w Polsce³⁵. Jej autorzy nawiązują do badania przeprowadzonego przez Floriana Znanickiego w 1928 roku³⁶. Głównym ich celem było zidentyfikowanie sił społecznych, które mogłyby zmienić trudną sytuację lokalnego rynku pracy w rejonie nowogardzkim. Badania

---

³³ Z. Zychowicz, *Samorząd mieszkańców wsi. Studium empiryczne*, Szczecin 1990.

³⁴ R. Woźniak, *Społeczność lokalna bezrobotnych*, Szczecin–Koszalin 1995.

³⁵ R. Czyszkiewicz, W. Durka, W. Kur, *Dobra Nowogardzka. Siły społeczne w gminie*, Szczecin 1998.

³⁶ F. Znanicki, J. Ziółkowski, *Czym jest dla Ciebie miasto Poznań? Dwa konkursy 1928/1964*, Warszawa 1984.

miały więc wyraźnie utylitarny charakter – miały wspierać samorząd Dobrej Nowogardzkiej w poszukiwaniu sojuszników w rozwoju gminy.

Utylitarność charakteryzuje także inne badania podejmowane po 1989 roku. Takim przykładem mogą być badania przeprowadzone na przełomie XX i XXI wieku na użytek zmian planistyczno-urbanistycznych w Świnoujściu, Międzyzdrojach, Kołobrzegu, Świdwinie i Połczynie-Zdroju. Jedno z tych badań, poświęcone Świnoujściu, zostało opublikowane w 2000 roku w „Rocznikach Socjologii Morskiej”³⁷. Ten sam numer przynosi artykuły J. Kowalewskiego na temat relacji między strukturą społeczną a przestrzenią oraz R. Woźniaka na temat świadomości ekologicznej przymorskich społeczności lokalnych³⁸.

Osobną kwestią są badania Ryszarda Czyszkiewicza nad poziomem rozwoju wspólnot terytorialnych. Socjolog ten od ponad 15 lat analizuje zmiany dokonujące się w jednostkach samorządowych ze względu na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Metodologia tego badania opiera się na zmodyfikowanym wskaźniku Human Development Index, stosowanym przez ONZ. Ukazały się już trzy edycje tych analiz³⁹. Nie sposób też pominąć badań R. Czyszkiewicza odnoszących się do wyborów lokalnych, które *stricte* powiązane są ze zbiorowościami terytorialnymi. Podsumowaniem tych badań jest obszerna monografia tego autora, wydana w 2009 roku pt. *Rzeczpospolita z gminnego nadania. Zachowania wyborcze mieszkańców regionu szczecińskiego 1991–2007*⁴⁰.

W ostatniej dekadzie w badaniach nad zbiorowościami terytorialnymi pojawił się zupełnie nowy wątek związany z pojęciem kapitału ludzkiego i społecznego zbiorowości terytorialnych. Również te badania wynikały z potrzeb praktyki, a mianowicie oceny szans rozwoju lokalnego w ramach Programu Leader+. Zespół badawczy złożony z Bolesława Klepajczuka, Andrzeja Terelaka, Sebastiana Kołodziejczaka oraz Włodzimierza Durki przeprowadził szereg badań dotyczących społeczności wiejskich w dwóch Lokalnych Grupach Działania (LGD)

---

³⁷ W. Durka, *Miasto portowe w świadomości mieszkańców. Komunikat z badań*, „Roczniki Socjologii Morskiej” 2000, t. XIII.

³⁸ R.B. Woźniak, *Świadomość ładu ekologicznego przymorskich społeczności lokalnych* oraz J. Kowalewski, *Struktura społeczna a przestrzeń miejska. Analiza socjologiczna funkcjonowania zbiorowości społecznej dzielnicy miasta portowego*, „Roczniki Socjologii Morskiej” 2000, t. XIII.

³⁹ R. Czyszkiewicz, M. Molewicz, *Kapitał ludzki – czynnik rozwoju regionalnego*, Szczecin 2006; R. Czyszkiewicz, M. Molewicz, M. Tałasiewicz, *Regionalne drogi rozwoju: roczniki samorządowe województwa zachodniopomorskiego 1997–2002*, Wołczkowo 2004.

⁴⁰ R. Czyszkiewicz, *Rzeczpospolita z gminnego nadania: zachowania wyborcze mieszkańców regionu szczecińskiego 1991–2007*, Toruń 2009.

„Szanse bezdroży”, skupiających mieszkańców gminy Stepnica, Goleniów, Osina i Przybiernów oraz LGD „Siła w grupie” z gmin powiatu kołobrzeskiego: Gościna, Dygowa, Rymania i Siemyśla. Wyniki tych badań zostały opublikowane w kilku artykułach, m.in. podczas konferencji w Krakowie, Rybniku i Szczecinie w latach 2008–2010⁴¹.

Dorobek badań nad społecznościami lokalnymi, czy też zbiorowościami terytorialnymi, jest więc bardzo duży. W ostatnich latach rozwój badań nad zbiorowościami terytorialnymi jest kontynuowany przez młodsze pokolenie. Mam tu na myśli Macieja Kowalewskiego, który ma w swym dorobku już trzy książki z zakresu socjologii miasta⁴².

Perspektywa interesariuszy

W ostatnim okresie, począwszy mniej więcej od 2005 roku, w praktyce badania zbiorowości lokalnych Pomorza Zachodniego rozwija się tzw. perspektywa interesariuszy. Twórcą teorii interesariuszy jest R.E. Freeman, amerykański teoretyk zarządzania. Swoją koncepcję w sposób dojrzały przedstawił w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych⁴³. Termin interesariusz (*stakeholder*) oznacza całą kategorię zewnętrznych klientów przedsiębiorstwa. Interesariuszami nie są jednak tylko klienci i dostawcy, ale także podmioty nierynkowe: media, władze lokalne, instytucje edukacyjne, stowarzyszenia, agencje rządowe. Liczenie się z możliwymi reakcjami interesariuszy, czy choćby uwzględnianie ich w podejmowaniu decyzji biznesowych, opiera się na ich wcześniejszej analizie i badaniu. R.E. Freeman wręcz zalecał prowadzenie dialogu lub innej formy komunikacji z reprezentantami tych grup. W bardziej rozbudowanych koncepcjach

---

⁴¹ W. Durka, B. Klepajczuk, S. Kołodziejczak, A. Terelak, *Partycypacja społeczna jako czynnik konkurencyjności regionów. Liderzy lokalni wobec wyzwań rozwojowych wsi*, w: *Liderzy lokalni wobec wyzwań rozwojowych wsi*, red. M. Szczepański, Katowice 2008; A. Bartoszek, W. Durka, B. Klepajczuk, S. Kołodziejczak, A. Terelak, *Funkcje edukacji obywatelskiej w kształtowaniu lokalnych enklaw aktywności (na przykładzie interwencji socjologicznej)*, w: *Enklawy życia społecznego*, red. L. Gołdyka, I. Machaj, Szczecin 2008; W. Durka, B. Klepajczuk, S. Kołodziejczak, A. Terelak, *Liderzy lokalni w procesie odnowy wsi. Odniesienia socjologiczne*, w: *Model przywództwa: wymiar lokalny, krajowy, międzynarodowy*, red. A.K. Piasecki, wstęp A.K. Piasecki, Kraków 2006.

⁴² *Zmieniając miasto: wokół teorii i praktyki rewitalizacji*, red. M. Kowalewski, Szczecin–Poznań 2008; M. Kowalewski, *Środowisko społeczne lokatorów TBS-ów*, Toruń 2010; *Miejsca, mieszkania, dzielnice: Szczecin i wybrane miejscowości województwa zachodniopomorskiego w badaniach młodych socjologów*, red. M. Kowalewski, Szczecin 2012.

⁴³ R.E. Freeman, *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Boston 1984.

interesariuszy R.E. Freeman postuluje wprowadzenie szerszego kontekstu analizy, uwzględniającego wymiar historyczno-gospodarczy i socjologiczny, obejmujący dokonujące się przemiany społeczne, znaczące zmiany technologiczne, wzrost siły określonych kategorii interesariuszy⁴⁴.

Praktyczny wymiar teorii interesariuszy spowodował błyskawiczną adaptację teorii nie tylko w naukach o zarządzaniu, ale także w całych naukach społecznych. Wynikało to głównie z rosnącej popularności zarządzania strategicznego, które jest usystematyzowaną odpowiedzią na wyzwania cywilizacyjne, z jakimi mamy obecnie do czynienia. Zalecenie prowadzenia dialogu, komunikacji społecznej jest wręcz epokową zmianą praktyki zarządzania. Także w stosunkowo krótkim okresie ta biznesowa praktyka znajduje swoje zastosowanie w administracji publicznej i nauce. W rezultacie perspektywa interesariuszy zostaje włączona do innych koncepcji jako istotny komponent wyjaśniający wpływy społeczne na przewidywane reakcje wobec planowanej interwencji. Między innymi procedura taka dotyczy zwłaszcza badań ewaluacyjnych programów pomocowych Unii Europejskiej. W ten sposób analiza interesariuszy bardzo gładko weszła do języka urzędowego (np. w opisie warunków zamówienia publicznego na przeprowadzenie badania) i potocznego (np. w identyfikacji grup interesu). Ciekawa może być zwłaszcza analiza różnego rodzaju dokumentów strategicznych zrealizowanych w województwie zachodniopomorskim, gdzie analiza interesariuszy zajmuje istotne miejsce⁴⁵.

Prekursorem badań nad interesariuszami na Pomorzu Zachodnim był Wojciech Downar, który zajął się analizą interesariuszy systemu transportowego województwa zachodniopomorskiego⁴⁶. Przeprowadzone badania odnoszą się do *stricte* ekonomicznych pojęć: tworzenia wartości w transporcie, znaczenia transportu w tworzeniu wartości, sieciowania oraz synergiczności transportu w systemie gospodarczym. Poprzez odpowiedni aparat metodologiczny przedstawiona propozycja ostatecznie pozwala na podejmowanie decyzji w sferze zarządczej. Analiza interesariuszy staje się więc uniwersalnym narzędziem opisu różnego

---

⁴⁴ Por. R.E. Freeman, J.S. Harrison, A.C. Wicks, B.L. Parmar, S. de Colle, *Stakeholder Theory. The State of the Art*, Cambridge 2010.

⁴⁵ Dobrym przykładem zastosowania analizy interesariuszy w praktyce decyzyjnej województwa zachodniopomorskiego jest opracowanie pt. *Model funkcjonowania Centrum Klasteringu w województwie zachodniopomorskim*, www.wzp.pl/uploads/pliki/2010-02_Model_Funkcjonowania_Centrum_klasteringu.pdf; także: *Projekty URBACT II z udziałem polskich partnerów – podsumowanie rezultatów*, www.wzp.pl/download/index/biblioteka/8461f.

⁴⁶ W. Downar, *System transportowy. Kształtowanie wartości dla interesariusza*, Szczecin 2006.

rodzaju zbiorowości, w tym zwłaszcza terytorialnych. Główną zaletą tej teorii jest bowiem jej „zakotwiczenie” w konkretnym środowisku. Interesariuszem jest niemal każdy – należy jednak „zważyć” jego wkład w cały system. Niekiedy analiza może zawierać jedynie ocenę działań pozornych⁴⁷, zwłaszcza gdy dotyczy tzw. miękkich działań związanych z interwencją dotyczącą instytucji społecznych lub innych, trudno wymiernych efektów interwencji oddziaływających na świadomość społeczną⁴⁸.

Jeden z przykładów zastosowania teorii interesariuszy dotyczy analizy i prognozy zmian na rynku pracy województwa zachodniopomorskiego⁴⁹. Zrealizowana analiza jest badaniem reprezentatywnym dla wszystkich powiatów województwa. W każdym z powiatów przeprowadzono wywiady z podmiotami gospodarczymi, instytucjami otoczenia biznesowego, organami administracji publicznej, działającymi tam stowarzyszeniami, a wreszcie z mieszkańcami tych powiatów.

Praktyczność perspektywy interesariuszy jest zarówno wadą, jak i zaletą. Oczywiście korzyścią z popularności tego podejścia jest przyrost liczby i wyników prowadzonych badań. Z drugiej jednak strony następuje trywializacja podejścia: efekty badania nie przekładają się na wnioski i końcowe rekomendacje. Brak jest zwłaszcza rudymen tarnej hierarchizacji, wartościowania znaczenia poszczególnych podmiotów. Tak więc, mimo wprowadzenia perspektywy podmiotowej, brak jest oceny tej podmiotowości. W rezultacie niemal wszystkie podmioty są niemal tak samo ważne. Eksploracja ma raczej charakter ekstensywny niż intensywny: w badaniach poszukuje się bowiem coraz to „nowszych” podmiotów, zamiast ich strukturalizacji względem podmiotów konkurujących czy też funkcjonujących instytucji społecznych, instytucji publicznych lub innych podmiotów.

Podsumowanie

Ponadpięćdziesięcioletnia historia badań monograficznych zbiorowości terytorialnych na Pomorzu Zachodnim obejmuje kilkadziesiąt prac i rozpraw z zakresu socjologii, etnologii, kulturoznawstwa i ekonomii. Analizując te prace,

⁴⁷ Por. J. Lutyński, *Działania pozorne*, „Kultura i Społeczeństwo” 1977, t. 21, nr 2, s. 69–78.

⁴⁸ Szczególnie trudna staje się ewaluacja interwencji, w których efektem końcowym są trudno policzalne i weryfikowalne efekty. Por. *Ewaluacja projektu systemowego „Transfer wiedzy w regionie poprzez rozwój sieci współpracy”*, red. W. Durka, Szczecin 2011.

⁴⁹ Por. *Sytuacja i oczekiwania pracodawców w powiatach województwa zachodniopomorskiego*, red. W. Durka, Szczecin 2010.

autor zwrócił szczególną wagę na swoiste teoretyczne peregrynacje. Wiodą one poprzez kluczowe zagadnienia teoretyczne nauk społecznych; są odzwierciedleniem panujących mód intelektualnych, co nie umniejsza ich roli w poznaniu rzeczywistości badanego obszaru. Wręcz przeciwnie: multidyscyplinarność oraz stosowany pluralizm teoretyczno-metodologiczny stwarzają warunki do coraz lepszego poznania zbiorowości mieszkańców Pomorza Zachodniego.

Co ciekawe, nawet te najstarsze podejścia nie straciły na swej aktualności. Wciąż ważny na Pomorzu Zachodnim jest problem urbanizacji i industrializacji. Dotyka on mieszkańców regionu nieco inaczej niż na początku lat sześćdziesiątych. Obecnie mamy bowiem do czynienia raczej z procesem deindustrializacji i suburbanizacji, a więc z procesami zupełnie odwrotnymi niż te, które miały miejsce ponad pięćdziesiąt lat temu. Niemniej jednak dokonany wówczas opis dopełnia aktualny ogląd i pozwala na bardziej szczegółową prognozę.

Jedno z zasadniczych pytań dotyczących Pomorza Zachodniego odnosi się do poziomu integracji i tożsamości regionalnej. Do pytania tego odnoszą się niemal wszystkie z przedstawionych badań. Do tego pytania odnoszą się także badania najnowsze, w tym realizowane na zlecenie Samorządu Województwa Zachodniopomorskiego⁵⁰. Autorzy, pracownicy BD Center w Rzeszowie, starają się odpowiedzieć na wciąż odczuwalny stygmat tzw. Ziemi Odzyskanych:

Specyfika ta związana jest głównie z procesami wymuszonej i naturalnej migracji, które miały miejsce po II Wojnie Światowej, a których konsekwencją jest ciągły brak poczucia zakorzenienia mieszkańców oraz ich różnorodność kulturowa. Stereotypowe podejście do społeczności regionu, jako „powojennej, przypadkowej zbiorowości”, nawet sześćdziesiąt lat po wojnie, rodzi pytanie o możliwość i skuteczność wdrażania spójnej polityki społecznej w regionie. Częste „usprawiedliwianie” niepowodzeń edukacyjnych, zdrowotnych czy wreszcie gospodarczych charakterem owej „zbiorowości” zaczyna irytować i prowokować do wywołania potrzeby zmian. Czy zmiany te powinny zająć w sferze wizerunkowej społeczności regionu – na poziomie makro czy może – w sferze podwyższenia poczucia wartości osobistej, rodzinnej i lokalnej – na poziomie mikro lub mezo – tego nie da się stwierdzić bez zbadania, jak widzą problem i jak określają siebie sami mieszkańcy⁵¹.

---

⁵⁰ *Tożsamość regionalna mieszkańców województwa zachodniopomorskiego. Raport z badań eksploracyjno-diagnostycznych*, Szczecin 2012.

⁵¹ *Ibidem*, s. 4.

Elżbieta Nowakowska, która zajmowała się tą kwestią szczegółowo w latach siedemdziesiątych XX wieku, stwierdziła, że tożsamość regionalna na Pomorzu Szczecińskim ma wymiar wielowymiarowy, a jego elementem łączącym jest poczucie wspólnego imigracyjnego losu⁵². Identyfikacja przebiega więc w sposób zbliżony do opisanego przez Roberta Putnama procesu budowy kapitału społecznego w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej⁵³. Kwestię tę warto jednak poddać empirycznej weryfikacji. Dla badaczy zbiorowości terytorialnych Pomorza Zachodniego pozostaje więc jeszcze wiele nowych wyzwań teoretycznych i metodologicznych. Czyżby więc proces tworzenia się zbiorowości terytorialnych w tym regionie nie miał się nigdy zakończyć, a może proces taki nie kończy się w żadnej zbiorowości?

Bibliografia

- Białecki T., *Szczecin. Rozwój miasta w Polsce Ludowej*, Poznań 1977.
- Chmielewska B., *Spoleczne przeobrażenia środowisk wiejskich na Ziemiach Zachodnich na przykładzie pięciu wsi w województwie zielonogórskim*, Poznań 1965.
- Chmielewska B., *Współgospodarzenie miastem. Z badań w Koszalinie*, Poznań 1973.
- Chmielewska B., *Wstępny projekt badań socjologicznych nad Szczecinem*, „Przegląd Zachodnio-Pomorski” 1964, z. 4.
- Chmielewska B. (red.), *Spoleczne problemy Koszalina*, Koszalin 1970 (1969).
- Czyszkiewicz R., *Funkcje edukacji obywatelskiej w kształtowaniu lokalnych enklaw aktywności (na przykładzie interwencji socjologicznej)*, w: *Enklawy życia społeczne-go*, red. L. Gołdyka, I. Machaj, Szczecin 2008.
- Czyszkiewicz R., *Rzeczpospolita z gminnego nadania: zachowania wyborcze mieszkańców regionu szczecińskiego 1991–2007*, Toruń 2009.
- Czyszkiewicz R., Durka W., Kur W., *Dobra Nowogardzka. Siły społeczne w gminie*, Szczecin 1998.
- Czyszkiewicz R., Molewicz M., *Kapitał ludzki – czynnik rozwoju regionalnego*, Szczecin 2006.
- Czyszkiewicz R., Molewicz M., Tałasiewicz M., *Regionalne drogi rozwoju: roczniki samorządowe województwa zachodniopomorskiego 1997–2002*, Wołczkowo 2004.
- Downar W., *System transportowy. Kształtowanie wartości dla interesariusza*, Szczecin 2006.

---

⁵² Por. E. Nowakowska, *Kształtowanie się świadomości regionalnej na Pomorzu Szczecińskim*, Warszawa–Poznań 1980.

⁵³ R.D. Putnam, *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 2008.

- Durka W., *Miasto portowe w świadomości mieszkańców. Komunikat z badań*, „Roczniki Socjologii Morskiej” 2000, t. XIII.
- Durka W., *Reorganizacja społeczna morskich zbiorowości terytorialnych pod wpływem procesów marynizacji*, w: *Ziemie Zachodnie i Północne Polski*, Szczecin 1989, T. II.
- Durka W., Glińska E., Okonkowska B., *Spoleczna reorganizacja morskiej społeczności lokalnej. Sprawozdanie z badań*, w: *Ziemie Zachodnie i Północne Polski*, Szczecin 1989, T. II.
- Durka W., Klepajczuk B., Kołodziejczak S., Terelak A., *Liderzy lokalni w procesie odnowy wsi. Odniesienia socjologiczne*, w: *Model przywództwa: wymiar lokalny, krajowy, międzynarodowy*, red. A.K. Piasecki, Kraków 2006.
- Durka W., Klepajczuk B., Kołodziejczak S., Terelak A., *Partycypacja społeczna jako czynnik konkurencyjności regionów. Liderzy lokalni wobec wyzwań rozwojowych wsi*, w: *Liderzy lokalni wobec wyzwań rozwojowych wsi*, red. M. Szczepański, Katowice 2008.
- Ewaluacja projektu systemowego „Transfer wiedzy w regionie poprzez rozwój sieci współpracy”*, red. W. Durka, Szczecin 2011.
- Freeman R.E., *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Boston 1984.
- Freeman R.E., Harrison J.S., Wicks A.C., Parmar B.L., de Colle S., *Stakeholder Theory. The State of the Art*, Cambridge 2010.
- Gałęski B., Bertrand B.A., Wierzbicki Z.T., *Socjologia wsi w Stanach Zjednoczonych: stan i tendencje rozwojowe*, Warszawa 1970.
- Hall P.M., *Interactionism and the Study of Social Organization*, „Sociological Quarterly” 1987, 28, s. 1–22.
- Hall P.M., *Meta-Power, Social Organization, and the Shaping of Social Action*, „Symbolic Interaction” 1997, 20, s. 397–418.
- Janiszewski L., *Socjologia morska. Wstęp informacyjny i bibliograficzny*, Szczecin 1977.
- Jastrząb M., Pawełczyńska A., *Złocieniec i jego mieszkańcy*, Warszawa 1963.
- Kołąkowska-Rusiecka A., Geisler M., *Badania nad morskimi społecznościami lokalnymi (Komunikat z aktualnych badań prowadzonych w ramach CPBP 09.03)*, w: *Morskie społeczności lokalne: teoria i empiria*, red. L. Janiszewski, R. Woźniak, Szczecin 1991.
- Kowalewski J., *Spoleczność lokalna wsi przymorskiej w sferze wpływów miasta portowego*, w: *Morskie społeczności lokalne: teoria i empiria*, red. L. Janiszewski, R. Woźniak, Szczecin 1991.
- Lutyński J., *Działania pozorne*, „Kultura i Społeczeństwo” 1977, t. 21, nr 2, s. 69–78.
- Maines D.R., *In Search of Mesostructure: Studies in the Negotiated Order*, „Urban Life” 1982, 11, s. 267–279.
- Maines D.R., *Mesostructure and Social Process*, „Contemporary Sociology” 1979, 8, s. 524–527.

- Miejsca, mieszkania, dzielnice: Szczecin i wybrane miejscowości województwa zachodniopomorskiego w badaniach młodych socjologów*, red. M. Kowalewski, Szczecin 2012.
- Miner H., *Kontinuum wieś–miasto*, w: *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, wyboru dokonali W. Derczyński, A. Jasińska-Kania, J. Szacki, Warszawa 1975.
- Nowakowska E., *Kształtowanie się świadomości regionalnej na Pomorzu Szczecińskim*, Warszawa–Poznań 1980.
- Pawelczyńska A., *Na granicy miasta i wsi (Ińsko i Węgorzyno) oraz w powiatowym mieście (Stargard i Łobez)*, Warszawa 1964.
- Pawelczyńska A., *Życie kulturalne mieszkańców Stargardu i Łobza na tle warunków materialnych i struktury społeczno-demograficznej*, w: *Z badań socjologicznych na Pomorzu Zachodnim w latach 1960–1964*, Szczecin 1966.
- Pińro Z., Rząd-Górnicki B., *Spółeczność lokalna miasteczka Trzcina-Zdroju*, w: J. Dziewulska i in., *Trzcina-Zdrój*, Warszawa 1958.
- Putnam R.D., *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, tłum. P. Sadura, S. Szymański, Warszawa 2008.
- Sosnowski A., Walkowiak J., *Aktywność kulturalna i problemy wychowawcze młodzieży w osiedlach*, Warszawa 1987.
- Sosnowski A., Walkowiak J., *Przystosowanie a udział w kulturze i integracja: studium nad przemianami młodzieży w osiedlu*, cz. 1: *Przystosowanie młodzieży*, Warszawa 1987.
- Sytuacja i oczekiwania pracodawców w powiatach województwa zachodniopomorskiego*, red. W. Durka, Szczecin 2010.
- Szacki J., *Sto lat socjologii polskiej. Od Sapińskiego do Szczepańskiego*, Warszawa 1995.
- Wesołowski W., *Klasy, warstwy i władza*, Warszawa 1966.
- Wilczewski H., *Nautologia a socjologia i etnografia*, „Biuletyn Nautologiczny” 1958, nr 3.
- Tejkowski B., *Problemy społeczne i kulturalne ludności Ińska i Węgorzyna*, w: *Z badań socjologicznych na Pomorzu Zachodnim w latach 1960–1964*, red. B. Tejkowski, Szczecin 1966.
- Tejkowski B., *Spółeczność małego miasteczka Pomorza Zachodniego*, „Studia Socjologiczne” 1965, nr 4.
- Tożsamość regionalna mieszkańców województwa zachodniopomorskiego. Raport z badań eksploracyjno-diagnostycznych*, Szczecin 2012.
- Ulmer J.T., *Mesostructure*, w: *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, Malden–Oxford–Carlton 2007.
- Węgleński J., *Spółeczne problemy małych miast*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974.

- Winiecka H., *Spoleczno-kulturalna adaptacja mieszkańców peryferyjnej dzielnicy Szczecina*, w: *Z badań socjologicznych na Pomorzu Zachodnim w latach 1960–1964*, Szczecin 1966.
- Woźniak R., *Spoleczność lokalna bezrobotnych*, Szczecin–Koszalin 1995.
- Woźniak R., *Struktury społeczności małych miast. Studium socjologiczne nad zróżnicowaniem struktur wybranych miast województwa szczecińskiego*, Warszawa–Poznań 1979.
- Zmieniając miasto: wokół teorii i praktyki rewitalizacji*, red. M. Kowalewski, Szczecin–Poznań 2008
- Znanięcki F., Ziółkowski J., *Czym jest dla Ciebie miasto Poznań? Dwa konkursy 1928/1964*, Poznań 1984.
- Zychowicz Z., *Samorząd mieszkańców wsi. Studium empiryczne*, Szczecin 1990.

**STRUCTURES – SOCIAL CAPITAL – STAKEHOLDERS.
RESEARCH INTO TERRITORIAL COMMUNITIES IN WESTERN POMERANIA**

SUMMARY

The article is a presentation of the monographic research into the territorial communities of Western Pomerania. The research of that type has been carried out – with various intensity – from the end of the 1950s. The tradition of the monographic field research has its origins in sociology and cultural anthropology, and its characteristic feature is a comprehensive, many-sided approach to the community under scrutiny in a wide context of environmental, economic, political and historical factors. Such a manner of carrying out research is radically different from the survey type that is dominant in sociology.